

Ilona Żeber-Dzikowska¹, Elżbieta Buchcic^{2*}¹ Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych,
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku² Wydział Matematyczno-Przyrodniczy,
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Rozwijanie zainteresowań przyrodniczych u osób z niepełnosprawnością w stopniu lekkim

Przyroda – drogocenny skarb

W dawniejszych czasach, gdy technika i technologia nie były tak rozwinięte, a medycyna raczkowała, wszystko, co potrzebne, człowiek mógł znaleźć w lesie. To, co istniało w naturze, było zarówno groźne, jak i niezbędne do życia. Las karmił, poił, leczył i dawał schronienie. Dzięki odkrywaniu właściwości roślin ludzie zaczęli wytwarzać lekarstwa i chronić się przed chorobami. Dobrodziejstwa przyrody zawsze były naszym skarbem i każdy powinien o tym pamiętać, zwłaszcza w dobie gonitwy za pieniędzmi i dostatkiem. Myśląc o tak ważnym relaksie i odpoczynku, pragniemy wyjść na łono natury. Drzewa dają cień, pozwalają odetchnąć od słońca i wydzielają niezbędny do życia tlen. Choć mamy możliwość oglądania zwierząt w ZOO, o wiele bardziej fascynujące jest zobaczenie ich w naturalnym środowisku. Przyroda jest dla nas tak bardzo ważna, ponieważ gwarantuje życie i możliwość dalszego rozwoju, a także pozwala na cieszenie się jej pięknem i korzystanie z jej dobrodziejstw (Lewandowska, 2014).

(...) święty Franciszek, wierny Pismu Świętemu, proponuje nam uznanie przyrody za wspaniałą księgę, w której Bóg do nas mówi i przekazuje nam coś ze swego piękna i dobroci: „z wielkości i piękna stworzeń poznaje się przez podobieństwo ich Stwórcę” (Mdr 13, 5), a „Jego potęga oraz bóstwo stają się widzialne dla umysłu przez Jego dzieła” (Rz 1, 20) (Ojciec Święty Franciszek, 2015).

Dla każdego, kto się boi, jest samotny albo nieszczęśliwy, stanowczo najlepszym środkiem jest wyjście na zewnątrz, gdzieś, gdzie jest się zupełnie sam na sam z niebem, naturą i Bogiem. Bo dopiero wtedy, tylko wtedy, czuje się, że wszystko jest tak, jak być powinno i że Bóg chce widzieć ludzi szczęśliwymi wśród prostej, ale pięknej natury. Jak długo to istnieje, a będzie na pewno zawsze istnieć, wiem, że we wszystkich okolicznościach, istnieje zawsze pociecha na każde zmartwienie. I wierzę mocno, że natura potrafi ukoić każde cierpienie (Frank, 2015).

* Ilona Żeber-Dzikowska – ORCID 0000-0002-2815-914X; Elżbieta Buchcic – ORCID 0000-0002-2391-6340

Powyższe cytaty to tylko jedne z nielicznych wypowiedzi potwierdzających dobroczynny wpływ przyrody na zdrowie i prawidłowe funkcjonowanie człowieka. W dobie gwałtownych zmian oraz postępu cywilizacyjnego coraz bardziej zaczynamy doceniać walory środowiska przyrodniczego. Coraz większego znaczenia nabierają dla nas także pojęcia takie jak ochrona środowiska czy ekologia, gdyż dostrzegamy, jak negatywnym skutkiem postępu cywilizacyjnego jest rosnące „zmęczenie przemysłowe”, a przecież rozwój gospodarczy stanie się efektywniejszy, jeśli zaczniemy dbać o należyty rozwój środowiska (Kowalczyk, 1994).

Stąd wynika jasno, jak ważnym obowiązkiem okazuje się dbanie o przyrodę, a niewątpliwie skuteczną motywacją do tego, aby to czynić, jest nieustanne poszerzanie zainteresowań przyrodniczych, w tym ze specjalnym podejściem u osób lekko niepełnosprawnych, co pozwoli im przyrodę poznać, zrozumieć, pokochać, a w końcu nieustannie chronić.

Naukowe potwierdzenia dobroczynnego wpływu przyrody na zdrowie człowieka

Od dawna wiadomo, że kontakt z przyrodą wpływa pozytywnie na ogólne samopoczucie oraz zdrowie człowieka. Kontakt z naturą pomaga zmniejszyć ryzyko niektórych chorób, zredukować stres, zmniejszyć zmęczenie, odnowić siły psychiczne i fizyczne, a osobom niepełnosprawnym pomaga szczególnie w ćwiczeniu koncentracji, w wyciszeniu i ukształtowaniu pozytywnego nastawieniu do otaczającego świata. Ponadto możliwość oddziaływania wielozmysłowego rekompensuje różnorodne dysfunkcje wynikające z wielorakich zaburzeń rozwojowych (Kałka i in., 2008).

Wielu naukowców zajęło się analizą dobroczynnego wpływu przyrody na człowieka. Jeden z nich – dr Ian Alcock (2014) w swoim badaniu dowodzi, że osoby, które zamieszkują miejsca w pobliżu terenów zieleni, cieszą się znacznie dużo lepszym zdrowiem psychicznym, niż ci, którzy opuścili takie tereny.

Bardzo pozytywny wpływ na nasze zdrowie mają także ćwiczenia fizyczne na świeżym powietrzu na terenach zielonych. Dowodzi tego prof. Ming Kuo (2018) z University of Illinois, który tłumaczy, że sport uprawiany w lesie obniża napięcie, co sprzyja regeneracji całego organizmu. Regularny kontakt z zielonymi terenami podnosi także odporność organizmu, zwiększa poziom witaminy D, chroni przed cukrzycą, otyłością, chorobami układu krążenia, rakiem, ułatwia zasypianie, sprzyja dochodzeniu do zdrowia po zabiegach chirurgicznych, poprawia zdolności intelektualne. W naturalnym otoczeniu ludzie stają się bardziej otwarci, serdeczniejsi, spokojniejsi i bardziej skłonni do pomocy.

Wpływ przyrody na studentów zbadał Prof. Richard Ryan z University of Rochester. W przeprowadzonej serii badań dowodzi, że „natura jest czymś, w czym rozkwitamy, a więc włączenie jej do naszego życia jest niezbędne (...)” (Lenart, 2016).

Z powyższych badań naukowców wynika, jak wielki wpływ na nasze funkcjonowanie ma przyroda, co potwierdza znaczenie i rolę edukacji przyrodniczej

w kształceniu oraz przygotowywaniu do życia w społeczeństwie dzieci i młodzieży, również – a może nawet szczególnie – tej niepełnosprawnej.

Wybrane definicje niepełnosprawności intelektualnej

W ciągu ostatnich lat terminologia określająca niepełnosprawność intelektualną ulegała gwałtownym zmianom. W Polsce najczęściej występowały określenia takie jak: „upośledzenie umysłowe”, „niedorozwój umysłowy”, „oligofrenia”, „opóźnienie w rozwoju umysłowym”, „obniżona sprawność umysłowa”. Obecnie coraz szerzej rozpowszechniany i stosowany jest termin „niepełnosprawność intelektualna”, chociaż w literaturze nadal często spotykamy się również z terminem „upośledzenie umysłowe” (Wyczęsany, 2007).

Jedną z definicji „dzieci niepełnosprawnych” przedstawia Obuchowska (1999), według której „dzieci niepełnosprawne to te, których rozwój jest utrudniony w stopniu, w którym ani jednostka za pomocą własnych mechanizmów psychicznej regulacji, ani rutynowe metody postępowania pedagogicznego, nie są w stanie utrudnień tych wyeliminować”.

Definicja encyklopedyczna upośledzenia umysłowego podaje, że jest to stan „wyrażający się głównie nieosiągnięciem odpowiedniej dla wieku sprawności procesów poznawczych, tj. zdolności spostrzegania, oceniania, rozumowania, zapamiętywania, mówienia, wypracowywania reakcji i uczenia się; niedostatecznej sprawności intelektualnej wskutek niedorozwoju lub uszkodzenia we wczesnym dzieciństwie tkanki mózgowej” (Kościelska, 2018).

Komitet Ekspertów Amerykańskiego Towarzystwa Badań nad Upośledzeniem Umysłowym podaje, że „przez niedorozwój umysłowy rozumie się niższą od przeciętnej ogólną sprawność intelektualną, która powstała w okresie rozwojowym i jest związana z jednym lub więcej zaburzeniami w zakresie dojrzewania, uczenia się i społecznego przystosowania” (Borzyszkowska, 1993).

Według Klasyfikacji Światowej Organizacji Zdrowia upośledzenie oznacza niekorzystną (gorszą) sytuację danej osoby, będącą wynikiem uszkodzenia lub niepełnosprawności, polegającą na ograniczeniu lub uniemożliwieniu jej wypełniania ról, które są uważane za normalne, zważywszy na wiek, płeć, czynniki kulturowe i społeczne (Rzempowska, 2011).

Spionek (1970) natomiast podaje, że „upośledzenie umysłowe to stan zmniejszenia możliwości rozwojowych, szczególnie w sferze intelektualnej, spowodowany bardzo wczesnymi i nieodwracalnymi zmianami patologicznymi w centralnym układzie nerwowym”.

Kostrzewski (1981) określa upośledzenie umysłowe jako „niższy od przeciętnego poziom funkcjonowania intelektualnego, występujący łącznie z upośledzeniem w zakresie przystosowania się, wiążący się ze zmianami w ośrodkowym układzie nerwowym”.

Za niższy poziom funkcjonowania rozumie się co najmniej dwustandardowe odchylenie od normy.

Dwie postaci upośledzenia umysłowego – oligofrenię i demencję – wyróżniła natomiast Doroszevska (1981). Oligofrenia to upośledzenie umysłowe wrodzone

lub nabyte w bardzo wczesnym dzieciństwie, demencja zaś, czyli otępienie, jest skutkiem choroby nabytej w ciągu życia i stanowi nieodwracalne uwstecznienie rozwoju.

Zgodnie z klasyfikacją DSM-IV (Wikipedia, 2018) upośledzenie umysłowe to „istotnie niższy poziom funkcjonowania intelektualnego (IQ 70 i poniżej), który współwystępuje przy znacznych ograniczeniach w zachowaniu przystosowawczym, w przynajmniej dwóch następujących obszarach zdolności: porozumiewanie się, troska o siebie, tryb życia domowego, sprawności społeczno-interpersonalne, korzystanie ze środków zabezpieczenia społecznego, kierowanie sobą, troska o zdrowie i bezpieczeństwo, zdolności szkoleń, sposób organizowania wolnego czasu i pracy. Początek tego stanu musi wystąpić przed 18 rokiem życia”.

Charakterystyka niepełnosprawności lekkiej

Rozpoznanie upośledzenia umysłowego lekkiego stopnia stwarza najczęściej poważne trudności. Wynikają one między innymi z podobieństwa w zachowaniu się zarówno dziecka zaniedbanego, jak i upośledzonego umysłowo, ponieważ często warunki środowiskowe, z których pochodzą, mogą wpłynąć niekorzystnie na ogólny rozwój. Niepełnosprawni lekko stanowią najliczniejszą grupę w populacji osób niepełnosprawnych – ok. 75% (Wyczesany, 1997, s. 119).

Dokonując charakterystyki osób upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, Jerzy Kostrzewski [za: Wojciechowski, 1990, s. 21] wyróżnił następujące cechy:

- ograniczenie zdolności myślenia pojęciowego oraz zmniejszenie ruchliwości procesów korowych, co wpływa na to, że spostrzeganie ma wąski zakres i przebiega znacznie wolniej,
- zaburzenie procesów pamięci, zwłaszcza w pamięci logicznej, w zakresach dotyczących zapamiętywania, jak i odtwarzania,
- zaburzenie procesów uwagi – występuje mała podzielność i znaczne rozproszenie,
- występuje niestałość emocjonalna, impulsywność, agresywność, niepokój,
- następują niedomagania w zakresie kontroli, niższa samokontrola,
- osoba przejawia znacznie mniejsze uspołecznienie.

Jak podaje Kirejczyk (1981) osoby lekko upośledzone nie przekraczają w swoim rozwoju podokresu wykonywania operacji konkretnych, ich myślenie ma charakter konkretno-obrazowy i sytuacyjny, upośledzone jest zaś myślenie abstrakcyjne. Dzieci także z trudem wnioskuje, a przyswajanie pojęć i reguł, zwłaszcza matematycznych, fizycznych czy geometrycznych, stanowi dla nich duży problem.

Uczeń niepełnosprawny

Z definicją ucznia niepełnosprawnego spotykamy się w książce Maciarz (1992), która określa go jako dziecko mające trudności w nauce i społecznym przystosowaniu się spowodowane obniżoną sprawnością i któremu jest potrzebna specjalna pomoc, aby poprawić jego stan zdrowia i ogólną sprawność fizyczną, a także usprawnić funkcjonowanie zaburzonych organów. Należy tu także wzmocnić możliwości: uczenia

się w szkole i osiągnięcia pozytywnych wyników, samodzielności w czynnościach życia codziennego, w zabawach i w różnych sytuacjach cywilizacyjno-kulturowych.

Zgodnie z polskim systemem oświaty, według Rozporządzenia MEN z dnia 12 lutego 2001 roku (Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 114 z późn. zm.) w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz wydawania opinii o potrzebie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka, a także szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania, za ucznia niepełnosprawnego uznaje się osobę, która posiada aktualne orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez zespół działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej. Dotyczy to dzieci i młodzieży, którzy niedosłyszą lub słabo słyszą, słabo widzą bądź są całkowicie niewidomi, a także tych z niepełnosprawnością ruchową i sprzężoną z afazją, z autyzmem i zespołem Aspergera.

Czym jest zainteresowanie?

Modelową definicję zainteresowań podaje Gurycka (1978), według której zainteresowanie to nabyta dyspozycja i gotowość do poznawczego, zabarwionego emocjonalnie zajmowania się określonymi procesami, przedmiotami i zjawiskami. Dyspozycja ta kształtuje się pod wpływem działania czynników środowiskowych oraz na podstawie wrodzonych i nabytych uzdolnień, talentów i zamiłowań. Zainteresowania są motorem aktywności człowieka, znacznie ułatwiają osiągnięcie wytyczonych celów i podejmowanie rozsądnych i dobrych decyzji, ukierunkowują także wysiłki oraz ich natężenie. Uwzględniając przydatność do wychowania, interakcje człowieka z otaczającym go światem i dostępność obiektywnego poznania, zainteresowanie można określić jako względnie trwałą i obserwowalną dążność do tego, aby poznawać otaczający świat i mogącą przybrać postać ukierunkowanej aktywności poznawczej w różnym nasileniu, ale przejawiającej się w selektywnej postawie względem otaczającego życia, to znaczy:

- w dostrzeganiu różnych cech przedmiotów i związków między nimi, a także określonych, pojawiających się problemów,
- w dążeniu do ich zbadania, poznania, a w końcu rozwiązania,
- w przeżywaniu uczuć pozytywnych i negatywnych związanych z nabywaniem oraz posiadaniem wiedzy.

Człowiek uczy się przez całe życie, ale najintensywniej rozwija się i kształci w wieku najmłodszym, przedszkolnym i szkolnym. Zainteresowania zawsze stanowią bodziec, który wpływa na aktywność człowieka i intensywność działania. Proces zainteresowań może być dynamiczny i dwustronny, to znaczy: z jednej strony otaczający świat pobudza do działania, a z drugiej – to człowiek przez swoje zachowanie wpływa na otoczenie.

Jak podaje Sawiński (2004), na pojęcie zainteresowań składają się dwa bliskie sobie zjawiska: zaciekawienie i zamiłowanie. Zaciekawienia to pojedyncze akty poznawcze, charakteryzujące się tym, że wywołane przez cechy nowości i niezwykłości trwają krótko, ukazują się sporadycznie jako odpowiedź na działanie bodźców, które nie muszą być do siebie podobne, ani też nie muszą należeć do tej samej

dziedziny zjawisk (np.: zaciekawienie kilkumiesięcznego dziecka objawiające się zatrzymaniem wzroku na dużym przedmiocie). Zaciekawienia odgrywają znaczącą rolę w rozwoju zainteresowań, gdyż zjawisko to, mimo że początkowo pojawia się sporadycznie, z czasem przy każdorazowym zetknięciu się z bodźcem określonej dziedziny wywołuje uczucie przynależności człowieka do danej dziedziny. Istota zjawiska zamiłowania tkwi w pozytywnej reakcji emocjonalnej na wykonywanie określonej czynności (gdy ktoś lubi wykonywać daną czynność, mówimy, że to jego zamiłowanie). Różnica między zamiłowaniem a zainteresowaniem tkwi w tym, że o zamiłowaniu mówimy wówczas, gdy robimy to, co lubimy robić, a zainteresowanie występuje wtedy, kiedy coś chcemy poznać lub interesuje nas to, niezależnie od uczuć, jakie się w nas budzą. Często zdarza się, że zainteresowanie przeradza się w zamiłowanie i odwrotnie.

Zaciekawienie w odpowiednich warunkach może przekształcić się w trwalsze zainteresowanie poznawcze określoną dziedziną. Jeśli są one zaś wspomagane i rozwijane oraz odpowiednio utrwalone i wzmocnione, to przekształcają się z czasem w zamiłowania (Sawiński, 2004).

Edukacja przyrodnicza osób lekko niepełnosprawnych

Uczniowie niepełnosprawni intelektualnie w stopniu lekkim realizują tę samą podstawę programową, co ich pełnosprawni rówieśnicy. Wymagania edukacyjne muszą być dostosowane do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych wychowanków oraz zgodnie z rozporządzeniem w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1534).

Sytuacja niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim jest szczególnie trudna, gdyż podstawa programowa kształcenia ogólnego staje się dla nich często problematyczna. Niepowodzenia edukacyjne nasilają się szczególnie na drugim i trzecim etapie. Jest to spowodowane rozbieżnościami między wysokimi wymaganiami w programach kształcenia ogólnego a ograniczonymi możliwościami intelektualnymi uczniów. Największym wyzwaniem, z jakim musi się zmierzyć nauczyciel, jest dostosowanie treści i metod nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów przy uwzględnieniu indywidualnych potrzeb. Treści niektórych przedmiotów szkolnych są dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim całkowicie nieosiągalne. Dostosowanie dopuszcza konieczność rezygnacji z pewnych treści, które są ponad możliwościami poznawczymi ucznia (Głodkowska, 2010).

Najważniejszym celem nauczania i wychowywania jest przede wszystkim przygotowanie wychowanków do życia społecznego, zawodowego i kulturalnego. Realizacja wszystkich celów zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności oraz potrzeb rozwojowych dziecka. W najmłodszych klasach dziecko upośledzone w stopniu lekkim powinno zdobyć podstawowe informacje o życiu społecznym i przyrodniczym najbliższego otoczenia, mieć opanowaną umiejętność czytania i pisania, a także znać zasady przestrzegania higieny i dbania o własne zdrowie. Ponadto trzeba nauczyć dziecko współdziałać w grupie, wyrabiać w nim wrażliwość

na piękno i zjawiska przyrody oraz rozwijać jego zainteresowania i wszelkie uzdolnienia (Paśko, 2001). Cele widziane od strony osobowościowej obejmują: korygowanie i usprawnianie funkcji, które są zaburzone, rozwijanie zdolności poznawczych potrzebnych do należytej obserwacji w otoczeniu (myślenia, uwagi, spostrzeżeń) (Antoszkiewicz, 2016).

W Polsce obowiązek tzw. nieformalnej edukacji ekologicznej wynika m.in. z Ustawy o ochronie przyrody, Ustawy Prawo Ochrony Środowiska, ustawy o Lasach, a także z resortowych dokumentów, m.in. z Narodowej Strategii Edukacji Ekologicznej. Strategia ta przedstawia główne cele edukacji środowiskowej i wskazuje jednocześnie na to, w jaki sposób mogą być one realizowane. Oczywisty jest fakt, że kształtowanie prawidłowych postaw wobec środowiska przyrodniczego powinno zaczynać się od najmłodszych lat. Edukację przyrodniczo-leśną realizują m.in. Państwowe Gospodarstwa Leśne Lasy Państwowe (PGL LP). Jak pokazuje raport o działalności w 2015 roku, z oferty edukacyjnej PGL LP skorzystało ponad 2 mln osób. Najliczniejszą grupę stanowiły dzieci i młodzież w wieku 7–12 lat, czyli uczniowie szkół podstawowych (815 433 osoby). Niestety nie są prowadzone statystyki z zakresu udziału dzieci niepełnosprawnych w zajęciach z edukacji przyrodniczo-leśnej, niemniej na podstawie danych odnoszących się do ich frekwencji w szkołach ogólnodostępnych można przyjąć, że uczestniczyli oni w takich zajęciach i z pewnością będą stale w nich uczestniczyć. Edukacja przyrodnicza ma bowiem bardzo duże znaczenie dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Ich udział w zajęciach terenowych jest konieczny w celu stymulacji procesów poznawczych, motywacji do działania, zwiększenia ich poczucia wartości i zniwelowania odczuwania specyficznych ograniczeń wynikających z niepełnosprawności (Kałka i in., 2008).

Bezpośredni kontakt z przyrodą, żywymi roślinami i zwierzętami w ich środowisku, ułatwia niepełnosprawnym poznanie warunków życia i współzależności między organizmami. Bardzo duże znaczenie ma dla nich poczucie przynależności i uświadomienie sobie, że oni sami mogą oddziaływać na środowisko. Przy zaburzonych relacjach społecznych doświadczanie wspólne z innymi pozytywnych uczuć podczas kontaktu z przyrodą łagodzi problem trudności funkcjonowania w otoczeniu (Antoszkiewicz, 2016).

Formy rozwijania zainteresowań przyrodniczych osób z niepełnosprawnością lekką

Postawa wobec przyrody kształtuje się w nas już od wczesnego dzieciństwa. Najpierw za sprawą najbliższej rodziny, a później w przedszkolu i szkole poznajemy piękno zjawisk przyrodniczych, odkrywamy coraz to nowsze walory swojego regionu, wyjeżdżamy na turystyczne wycieczki, co przyczynia się do naszego bio-społecznego rozwoju. Przed wielkim wyzwaniem stoją tu wychowawcy osób z niepełnosprawnością lekką, którzy w ramach edukacji przyrodniczej i realizowania zadań wychowawczo-dydaktycznych mają wprowadzić wychowanków w intensywne uczestnictwo w poznawaniu i przeżywaniu otaczającego ich świata – przy szczególnym uwzględnieniu sfery emocjonalnej, zmysłów – za sprawą działania.

Ciekawe i angażujące uczniów zajęcia w pięknym otoczeniu, poza szkolną klasą, oraz możliwość prowadzenia bezpośrednich obserwacji przyrodniczych mogą rozwijać uczniów intelektualnie i duchowo, uwrażliwiać ich na piękno i wartości przyrody, pobudzać do refleksji, a także przyczynić się do wyrobienia poczucia odpowiedzialności, skłaniając do podejmowania działań służących ochronie przyrody (Paško, 2001). Warto podkreślić, że ponadto najważniejszym celem każdej takiej edukacji powinno być wzbudzenie miłości i szacunku do przyrody, będące nie wynikiem obowiązku, ale rozwijania osobistego zainteresowania każdego ucznia, które, jeśli zaowocują większą motywacją, aspiracją, radością, wpłyną znacząco na ukształtowanie postaw dziecka.

Studzińska (1989) za szczególnie przydatne uznaje następujące metody kontaktu dziecka z przyrodą: „metody kierowania samodzielną pracą dzieci – obserwacja, prace w ogrodzie szkolnym i kąciku przyrody, praca z książką, zajęcia plastyczne; metody poszukujące – rozmowa, pogadanka; metody podające – opowiadanie, opis i czytanie”. Z uwagi na to, że uczenie się jest procesem aktywnym, dużą rolę, szczególnie wśród dzieci z niepełnosprawnością lekką, będą odgrywały przede wszystkim metody aktywizujące, dzięki którym wychowanek może stać się aktywnym uczestnikiem. Swoista wrażliwość ucznia, jego zdolność do obserwacji przyrody, a przede wszystkim ciekawość i radość, jakie wykazuje on w bezpośrednim z nią kontakcie, powinny także dać nauczycielowi motywację do nieograniczonych możliwości różnicowania form edukacji. Największe walory z form bezpośredniego poznawania przyrody posiadają niewątpliwie zajęcia w ogrodzie, w kąciku przyrody, a także organizowanie spacerów i wycieczek.

Rozwój zainteresowań w najbliższym środowisku przyrodniczym

Tereny wokół placówki i ogrody szkolne to najbliższe wychowankom środowisko przyrodnicze. Pełnią one m.in. funkcje: rekreacyjną, estetyczną, poznawczą. Jest to też miejsce pracy i rozwijania zdolności. Piękne otoczenie ogrodu z roślinami kwiatowymi pobudza do różnorodnych zajęć o tematyce przyrodniczej. Można wykorzystywać tu do ćwiczeń naturalne tworzywa, np. drewnianka, suche gałązki, liście, szyszki, kasztany, patyczki, w celu tworzenia z tego materiału przeróżnych domków, karmników dla ptaków, ludzików, podobizn zwierząt. W ogrodzie wychowankowie mogą także pracować. Warto inwestować w miejsca przeznaczone do hodowli roślin i prac porządkowych. Hodując rośliny, uczniowie mogą zapoznawać się z ich rozwojem, budową poszczególnych elementów i sposobem pielęgnacji. Przy okazji nabywają umiejętności współpracy, odpowiedzialności, funkcjonowania w grupie. Prace porządkowe obejmują w głównej mierze udział w utrzymywaniu ogrodu, plewienie, podlewanie, konserwację narzędzi oraz utrzymywanie przyborów ogrodniczych w czystości i porządku, zabezpieczanie roślin przed wiatrami, szkodnikami i mrozami. Ogród szkolny zachęca do licznych obserwacji przyrodniczych, np. ptaków w ciągu całego roku (Świderek, 2018).

Kącki zainteresowań

Kolejnym miejscem do rozwijania zainteresowań osób niepełnosprawnych mogą być kąciki przyrody. Są to miejsca wydzielone w salach, gdzie zostały zgromadzone obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej. Stanowią one tworzywo w kształtowaniu procesów poznawczych, np. obserwacji, porównywania, umiejętności pielęgnacyjnych, estetycznych, manualnych. Odgrywają również ważną rolę w nabywaniu wiadomości o życiu roślin i zwierząt. Należy w nich prowadzić stałe lub okresowe hodowle roślin i zwierząt. Do stałych należą niewątpliwie rośliny doniczkowe oraz rośliny i zwierzęta wodne. Okresowe hodowle roślin są okazją do poznawania ich cyklu rozwojowego, sposobów rozwoju oraz warunków potrzebnych do życia. Kąciki przyrody to także miejsca, w których wychowankowie mogą eksperymentować i przeprowadzać różne doświadczenia (Studzińska, 1989).

Spacery i wycieczki

Spacery i wycieczki to również bardzo ważna forma współpracy z wychowankami. Przed takimi zajęciami należy zaznajomić podopiecznych z ich celem oraz ukierunkować na konkretne zadania, które będą wykonywać, np. obserwacja i poznawanie nazw kwitnących kwiatów. „W czasie każdego spaceru lub wycieczki rozbudzamy emocjonalny stosunek do przyrody przez ukazanie znaczenia poznawanych obiektów oraz negatywnych skutków niewłaściwego obcowania ludzi z przyrodą” (Studzińska, 1989).

Istotą każdej wycieczki i spaceru jest rozmowa z uczniami, porównywanie oraz odnajdywanie jak największej liczby różnic między danymi roślinami czy zwierzętami. Oznacza to, że bardzo ważne dla niepełnosprawnych jest wielokrotne powtarzanie danej trasy spaceru czy wycieczki oraz bardzo dokładne jej zaplanowanie. Podopieczni mogą obserwować tę samą przyrodę w różnych porach roku i fazach rozwoju, co ułatwia zapamiętywanie oraz utrwalenie zdobytej wiedzy.

Inne formy poznawania przyrody

Oprócz form bezpośredniego poznawania przyrody istnieją formy pośrednie, do których zaliczamy: literaturę, piosenkę, filmy i przeżocza, prezentacje, audycje radiowe, twórczość artystyczną, zabawy o tematyce przyrodniczej, ogrody zmysłów, eksperymenty, spotkania z przyrodnikami, teatryki, organizowanie akcji sadzenia roślin.

Literatura przyrodnicza odgrywa bardzo ważną rolę w poznawaniu środowiska. Powinna ona inspirować do zajęć, w czasie których można rozwiązywać różnorodne zadania, np.:

- dobierać tematycznie książki o życiu ptaków, ssaków, o zwierzętach gospodarskich;
- wyszukiwać w książkach obiekty przyrodnicze;
- opowiadać o życiu zwierząt;
- na podstawie analizy ilustracji rozpoznawać zwierzęta i ich środowisko życia;
- porównywać ilustracje zwierząt i klasyfikować je (Studzińska, 1989).

Istnieje także wiele pozycji popularnonaukowych, do których należą m.in. atlasy zwierząt, roślin, encyklopedie przyrodnicze. O ich wartości decyduje to, czy przedstawione tam zwierzęta, rośliny i fakty są zgodne z przyrodniczą rzeczywistością.

Kolejnym bardzo cennym źródłem informacji są wszelkie przyrodnicze czasopiśma. Piosenka także może towarzyszyć bliskim kontaktom z przyrodą. U młodszych niepełnosprawnych wychowanków powinna być łączoną z ruchem, gestem, tańcem oraz powinna zajmować ważne miejsce, gdyż piosenka łatwo trafia do każdego dziecka, wywołuje zainteresowanie przyrodą, uwrażliwia na piękno przyrody, bogactwo życia, sprawia, że wychowankowie odnajdują w sobie pokłady odwagi, kreatywności, postanawiają walczyć o ochronę przyrody i mają na to wiele pomysłów, a także powoduje głębszą przemianę duchową wychowanków w kierunku odkrywania wspólnych wartości, ważnych dla człowieka i przyrody, sprawia głębsze odczuwanie wspólnoty z całym światem istot żywych, utrwała ważne prawdy o przyrodzie, uczy szacunku i podziwu dla życia, rozwija wyobraźnię, zainteresowania artystyczne i twórcze, przyczynia się do tego, że dzieci stają się rzecznikami ekologicznego myślenia i działania (Domka, 2001).

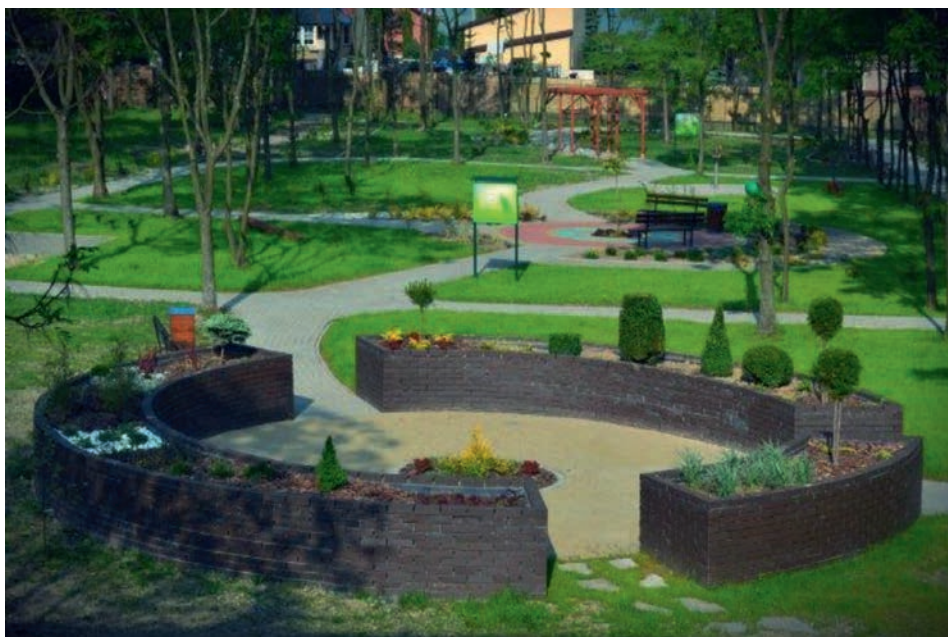
Filmy, przeźrocza, prezentacje, audycje radiowe to kolejne formy pośredniego poznawania przyrody, które szybko i mocno uaktywniają uczniów. Projekcja może dostarczyć informacji o przyrodzie niedostępnej w bezpośredniej obserwacji, np. o egzotycznych roślinach, nieznanymi krajobrazach i odległych regionach Polski, pozwala uzupełniać i utrwaląc zdobyte wiadomości oraz wpaja przekonanie o konieczności ochrony. Można także wzbogacać lekcje o obserwacje mikroskopowe (Studzińska, 1989).

Innymi bardzo ważnymi, a zarazem najciekawszymi formami poznawania przyrody dla osób niepełnosprawnych w stopniu lekkim są metody polegające na poznawaniu wielozmysłowym przez dotyk, zapach, smak. W Polsce tworzy się coraz więcej ogrodów sensorycznych, które pełnią funkcje terapeutyczne, edukacyjne i socjalizujące. Ogród taki może być podzielony na różne strefy: smakowe, zapachowe, słuchowe, wzrokowe czy dźwiękowe. Dobór odpowiednich roślin, wielobarwnych kwiatów, aromatycznych ziół, mocno szumiących i dających pyszne owoce drzew, ułożenie atrakcyjnych alejek, ścieżek spacerowych, umiejscowienie urządzeń do ćwiczeń i zabaw mocno intensyfikuje oddziaływanie na zmysły pozawzrokowe. Pierwszym takim ogrodem w Polsce jest Park Sensoryczny w Miechowie, w którym znajdują się ogrody zmysłów.

Kolejną ciekawą propozycją rozwijania zainteresowań jest użycie zabaw dydaktycznych, które także pozwalają utrwalić wiadomości zdobyte w czasie obserwacji obiektów i zjawisk przyrodniczych. Do tych zabaw należą także wszelkie zagadki, układanki, rebusy, krzyżówki i gry stolikowe (Kowal, 2018).

Rozwojowi wiedzy przyrodniczej u niepełnosprawnych sprzyjają również ciekawe eksperymenty. Już Konfucjusz powiedział: „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż, a zapamiętam, pozwól mi działać, a zrozumie”. Wynika z tego jasno, że badania eksperymentalne przez wielokierunkowy rozwój usprawniają umiejętności myślenia krytycznego, przyczynno-skutkowego, a także porównywania i uogólniania, przyczyniając się do rozwoju myślowego, a zdobyta wiedza ma powiązania z innymi przedmiotami, jak np. chemia i fizyka (Kozłowska, 2018).

Można także przeprowadzać różne doświadczenia, np. wyhodować kryształki soli, zbadać zanieczyszczenie powietrza, stworzyć małą oczyszczalnię ścieków (Rowlands, 1995).

Fot. 1. Ogród zmysłów w Miechowie

Źródło: <https://innpoland.pl/128021,pierwszy-taki-ogrod-w-polsce-jest-stworzony-po-to-by-leczyc-zmysly> [25.11.2018].

Do rozwoju zainteresowań przyrodniczych może się przyczyniać także: zapraszanie ciekawych gości – przyrodników, przygotowywanie pogadank, np. z ekologami, spotkania z lekarzami weterynarii, którzy dzielą się doświadczeniami zawodowymi. Inną ciekawą formą są także teatryki o tematyce związanej np. z propagowaniem treści z zakresu ochrony przyrody oraz tworzenie różnych kolekcji, np. piór, nasion. Można organizować konkursy plastyczne, a później wykonane prace eksponować na specjalnej tablicy czy w gablocie (Buchcic, 2015).

Program nauki przyrodniczej można również wzbogacić przez mobilizację uczniów do założenia własnych dzienników obserwacji, np. wybranego drzewa, stworzenia kalendarza przyrody, prowadzenia różnych kart obserwacji wybranych elementów przyrodniczych. Można zakładać małe hodowle, np. patyczaków, ślimaków, oraz być „detektywem” rozwoju roślin czy życia owadów. Zainteresowania przyrodą mogą również wzmocnić różne akcje przyrodnicze, lekcje terenowe, organizowanie w parkach i lasach wydarzeń religijnych – dróg krzyżowych, nabożeństw majowych przy kapliczkach. Tak prowadzona edukacja przyrodnicza zaspokoi potrzeby poznawcze, umocni więzi społeczne, ludyczne, hedonistyczne, emocjonalne i twórcze wychowanków, zregeneruje ich siły psychiczne i fizyczne. Będzie także doskonałą formą odskoczni od stresów, pozwoli na wyzbycie się negatywnych emocji i da odpoczynek (Buchcic, 2015).

Rozwój zainteresowań proekologicznych

Omawiając zagadnienie rozwoju zainteresowań przyrodniczych niepełnosprawnych intelektualnie uczniów, nie sposób pominąć tematyki zachowań proekologicznych. Niezwykle ważne jest wpajanie wychowankom szacunku do natury, racjonalnego korzystania z jej bogactw, tak by nie stawać się dla niej zagrożeniem, gdyż działalność człowieka ma najczęściej charakter destrukcyjny, przez co ginie wiele gatunków roślin, zwierząt, a w powietrzu, w wodzie i w glebie znajduje się coraz więcej szkodliwych substancji. Stąd wręcz konieczne są działania ekologiczne mające na celu ochronę przyrody. Szczególnie ważne jest „budzenie świadomości przyrodniczej i w ślad za tym kreowanie autentycznej wrażliwości dotyczącej kwestii środowiska” (Wolny, 2002).

W edukacji oprócz nauczania i kształtowania postaw bardzo ważne miejsce zajmuje wrażliwość: „poczynając już od najwcześniejszego dzieciństwa, należy przygotowywać dziecko intelektualnie i emocjonalnie do ochrony środowiska, w którym żyje i rozwija się” (Paprotna, 1998), a także należy je ukształtować tak, aby szanowało wszelkie piękno tkwiące w każdym stworzeniu, w tym w sobie samym – jako człowieku żyjącym w poczuciu odpowiedzialności i zdolnym do współodczuwania, który umie postawić się w roli zarówno drugiego człowieka, jak i zwierzęcia. Właściwie prowadzona działalność wychowawczo-dydaktyczna wyróżni dziecko, które nie będzie nigdy chciało zawładnąć przyrodą ani jej sobie podporządkować, lecz zechce żyć z nią w zgodzie, harmonii i przyjaźni, a także w poczuciu odpowiedzialności za jej los. Edukacja taka musi opierać się przede wszystkim na kontakcie ze światem przyrody przy użyciu, szczególnie u niepełnosprawnych, różnorodnych metod percepcyjnych (Łotewska, 2001).

Największą popularnością wśród podejmowanych działań proekologicznych cieszą się niewątpliwie akcja „Sprzątanie Świata” i Dzień Ziemi. Warto też podejmować własne działania, np. akcje zbierania odpadów, segregację śmieci, wzbogacenie terenów o dodatkową zieleń, i nieustannie uświadamiać uczniów, że to właśnie od nas i od naszej wiedzy ekologicznej zależy dalszy los planety (Elkington i Hailes, 1992).

Dzięki przyrodzie i działaniom służącym jej ochronie osoby niepełnosprawne poznają także świat wartości, bez których ich rozwój byłby niepełny. Właściwa troska o środowisko wskazuje równocześnie na rozwój życia duchowego: „Kto z szacunkiem odnosi się do przyrody, umie obronić się przed pokusą pychy i wynoszenia się nad innych, nie traci przy tym właściwej sobie samodzielności i oryginalności. Myśli we wspólnocie z innymi. Podejmuje działania indywidualne, lecz w poczuciu odpowiedzialności za drugich” (Kijas, 2015). Praca w terenach przyrodniczych sprzyja kształtowaniu umiejętności określania budowy i funkcji odpowiednich narzędzi, służy organizacji procesów pracy, kształtowaniu pozytywnych cech osobowości, dobrego nastawienia do pracy, uczy współpracy, sumiennosci, staranności, odpowiedzialności, zwiększa wiarę we własne możliwości i wzmacnia siły fizyczne.

Świat przyrody jest więc ogromną skarbnicą, dającą nieograniczone możliwości poznawania jej piękna, a kształtowanie od najwcześniejszych lat postawy odpowiedzialności za nią pozwala na wzrost chęci przebywania w niej. Należy u ucznia

nieustannie rozwijać tak ważne zainteresowanie otaczającą go przyrodą, szukanie piękna w obiektach i zjawiskach przyrodniczych, trzeba pobudzać go do upiększania swojego otoczenia, wzbudzać wrażliwość na zmiany i zdarzenia występujące w przyrodzie. Stąd zadaniem wychowawców jest „ciągłe uwrażliwianie na potrzebę życia w zgodzie z przyrodą, bo bez niej samej zginiemy” (Stasica, 2001).

Na koniec warto przytoczyć niezwykle pomocny w kształtowaniu prawdziwej postawy ekologicznej Dekalog św. Franciszka z Asyżu, który jest patronem ekologów oraz wysiłków podejmowanych w celu budowy świata sprawiedliwego, solidarnego i przyjaznego dla wszystkich stworzeń.

Dekalog św. Franciszka z Asyżu

1. Bądź człowiekiem pośród stworzenia, bratem między braćmi.
2. Odnos się z miłością i czcią do wszystkich istot stworzonych.
3. Ziemia została Ci powierzona jako ogród, zarządzaj nim mądrze.
4. Z miłością do samego siebie troszcz się o człowieka, zwierzęta, rośliny, wodę i powietrze, aby ziemia nie została ich pozbawiona.
5. Używaj rzeczy oszczędnie, ponieważ marnotrawstwo nie zapewnia przyszłości.
6. Twoim zadaniem jest odkrywać tajemnice pożywienia w taki sposób, aby życie karmiło Cię życiem.
7. Rozwiąż węzeł przemocy, abyś zrozumiał, jakie są prawa życia i istnienia.
8. Pamiętaj, że stworzenie nie odzwierciedla tylko twojego podobieństwa, lecz jest wyobrażeniem najwyższego Boga.
9. Ścinając drzewo, pozostaw jego pień, aby całkiem nie przerwać jego życia.
10. Z szacunkiem stąpaj po kamieniach, bo każda rzecz ma swoją wartość (Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów, 2014).

Literatura

1. Borzyszkowska H. 1993. Upośledzenie – rewalidacja dzieci i młodzieży upośledzonych umysłowo. W: Pomykało W. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacja Innowacja.
2. Domka L. 2001. *Dialog z przyrodą w edukacji dla ekorozwoju*. Warszawa–Poznań: PWN.
3. Doroszevska J. 1981. *Pedagogika Specjalna*, t. 2. Wrocław: Ossolineum.
4. Elkington J., Hailes J. 1992. *Zielony przewodnik młodego konsumenta*. Warszawa: Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska.
5. Frank A. 2015. *Dziennik*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
6. Gurycka A. 1978. *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
7. Kałka A., Rutkowska B., Stasik I. 2008. *Wykorzystanie kolekcji przyrodniczych w edukacji osób niepełnosprawnych*. Rogów: Wydawnictwo SiM CEPL.
8. Kijas Z. 2015. *Dobre słowo na każdy dzień*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
9. Kirejczyk K. 1981. *Upośledzenie umysłowe – pedagogika*. Warszawa: PWN.
10. Kostrzewski J., Wald I. 1981. *Podstawowe wiadomości o upośledzeniu umysłowym*. W: Kirejczyk K. (red.), *Upośledzenie umysłowe – pedagogika*, Warszawa: PWN.

11. Kowalczyk A. 1994. Wpływ postępu naukowo-technicznego na środowisko człowieka a zadania nauki w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Przyrodnicze*, 10: 117–121.
12. Łotewska B. 2001. *W świecie przedszkolaka: poradnik wychowania przedszkolnego*. Kraków: Wydawnictwo KOBA.
13. Maciarz A. 1992. *Uczniowie niepełnosprawni w szkole powszechnej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
14. Obuchowska I. 1999. *Dziecko z niepełnosprawnością w rodzinie*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
15. Ojciec Święty Franciszek. 2015. *Encyklika Laudato Si. W trosce o wspólny dom*. Kraków: Edycja Świętego Pawła.
16. Paprotna G. 1998. Pojęcia ekologiczne w świadomości dzieci sześciolletnich. *Nauczyciel i Szkoła*, 1 (4): 67–73.
17. Paśko I. 2001. *Kształtowanie postaw proekologicznych uczniów klas I–III szkół podstawowych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
18. Rowlands D. 1995. *Zanieczyszczenia środowiska a człowiek*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
19. Sawiński J.P. 2004. Zainteresowania jako kluczowy czynnik wpływający na osiągnięcia biologiczne uczniów. W: Kowalski W.R. (red.), *Efekty działalności biologicznej i środowiskowej w zreformowanej szkole*. Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
20. Spionek H. 1970. *Psychologiczna analiza trudności i niepowodzeń szkolnych*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
21. Stasica J. 2001. *160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w kl. I–III*. Kraków: Impuls.
22. Studzińska M. 1989. *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
23. Wojciechowski F. 1990. *Dziecko umysłowo upośledzone w rodzinie*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
24. Wolny I. 2002. Edukacja ekologiczna – pojęcia, cele i sposoby realizacji w klasach I–III. *Przyroda Polska. Biuletyn EKO-edukacyjny*, 11.
25. Wyczesany J. 2007. *Pedagogika upośledzonych umysłowo*. Kraków: Impuls.
26. Wyczesany J. 1997. Pedagogika osób z lekkim upośledzeniem umysłowym. W: Dyk-cik W. (red.), *Pedagogika specjalna*. Poznań: Wydawnictwo UAM.

Akty prawne

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2017 r. w sprawie oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy w szkołach publicznych (Dz. U. z 2017 r., poz. 1534).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2001 r. w sprawie orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży oraz szczegółowych zasad kierowania do kształcenia specjalnego lub indywidualnego nauczania (Dz. U. z 2001 r., Nr 13, poz. 114 z późn. zm.).

Publikacje elektroniczne

1. Alcock I. i in. 2014. Longitudinal Effects on Mental Health of Moving to Greener and Less Green Urban Areas. *Environ. Sci. Technol.*, 48 (2): 1247–1255, <https://www.acehh.org/research/urban-green-effects/> [21.11.2018].
2. Antoszkiewicz E. 2016. *Tworzenie warunków edukacyjnych dla ucznia z niepełnosprawnością w stopniu lekkim*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji, s. 12–14, <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/880/Tworzenie+warunk%C3%B3w+edukacyjnych+dla+uczni%C3%B3w+z+niepe%C5%82nosprawno%C5%9B-ci%C4%85+intelektualn%C4%85+w+stopniu+lekkim.pdf> [25.11.2018].
3. Buchcic E. 2015. Nauczyciel stymulatorem rozwoju zainteresowań uczniów. *Problemy współczesnej pedagogiki*, 1 (1): 7–23, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-82b45a77-40df-4faf-8e3c-ba8b1b109c53/c/Nauczyciel_stymulatorem_rozwoju_zainteresowan_7-23.pdf [26.11.2018].
4. Głodkowska J. 2010. Model kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – różnice nie mogą dzielić. W: *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, cz. 1, Warszawa, s. 5, http://www.1lo.com.pl/pedpsych/materiały_szkoleniowe_cz_I.pdf [21.11.2018].
5. Kościelska M. 2018. Upośledzenie umysłowe. W: *Wielka Encyklopedia PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/uposledzenie-umyslowe;3991539.html> [24.11.2018].
6. Kowal H. 2018. *Klasyfikacja zabaw dydaktycznych dla potrzeb ucznia zintegrowanego w klasie pierwszej*, <http://profesor.pl/publikacja,12083,Referaty,Klasyfikacja-zabaw-dydaktycznych-dla-potrzeb-nauczni-zintegrowanego-w-klasie-pierwszej> [25.11.2018].
7. Kozłowska E. 2018. *Mali badacze – doświadczenia i eksperymenty w edukacji elementarnej*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-11400-mali-badacze-doswiadczenia-i-eksperymenty.php> [25.11.2018].
8. Lenart P. 2016. *Niezwykły wpływ przyrody na zdrowie człowieka*, <https://www.lenartpawel.pl/niezwykly-wplyw-przyrody-na-czlowieka.html> [24.11.2018].
9. Lewandowska J. 2014. *Dlaczego przyroda jest naszym skarbem*, <https://tekstowy.net/dlaczego-przyroda-jest-naszym-skarbem/> [21.11.2018].
10. *Ogrody zmysłów*, 2018, <http://muszyna.pl/pl/1735/0/ogrody-zmyslow.html> [25.11.2018].
11. Rzempowska J. 2011. *Socjomedyczne aspekty funkcjonowania młodych osób niepełnosprawnych w środowisku wiejskim*. Rozprawa doktorska. Poznań, [21.11.2018].
12. Wikipedia Wolna Encyklopedia. 2018. *Niepełnosprawność intelektualna*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Niepe%C5%82nosprawno%C5%9B%C4%87_intelektualna [21.11.2018].
13. Świderek M. 2018. *Wychowawcza i dydaktyczna rola ogródka*, <http://www.ogrody.edu.pl/index.php?strona=poradnik03> [25.11.2018].
14. Święto Stworzenia – portal chrześcijańskich ekologów. 2014, <https://swietostworzenia.pl/czytelnia/16-ekologia-franciszka/122-ekologiczny-dekalog-sw-franciszka-z-asyzu> [26.11.2018].
15. University of Illinois at Urbana-Champaign, Natural Resources Environmental Sciences, <https://nres.illinois.edu/directory/fekuo> [24.11.2018].

Streszczenie

W artykule podjęto temat związany z przyrodą jako drogocennym skarbem społeczeństwa oraz naukowym potwierdzeniem dobroczynnego wpływu przyrody na zdrowie człowieka. Przedstawiono wybrane definicje niepełnosprawności intelektualnej i charakterystykę niepełnosprawności lekkiej młodego człowieka. Zwrócono uwagę na sposoby, w jakich wyraża się zainteresowanie przyrodą w edukacji osób lekko niepełnosprawnych. Wskazano konieczność wdrażania różnorodnych form rozwijania zainteresowań przyrodniczych osób z niepełnosprawnością lekką. Podkreślono związek rozwoju zainteresowań proekologicznych z najbliższym środowiskiem przyrodniczym, między innymi przez organizowanie kącików zainteresowań, spacerów i wycieczki.

Słowa kluczowe: zainteresowania, przyroda, ekologia, ochrona środowiska, niepełnosprawność, edukacja

Developing natural sciences interests in people with a low degree of disability**Abstract**

The article elaborates on issues connected with nature as society's invaluable treasure and a scientific confirmation of the beneficial influence of nature on human health. Selected definitions for intellectual disability and characteristics of a low degree disability of a young man have been presented. Attention has been drawn to the ways interest in studying natural sciences among slightly disabled people is expressed. The necessity to implement various forms of developing natural sciences interests in people with a low disability has been stressed. What has also been emphasised is the connection between pre-ecological interests development and the closest natural environment by means of organising interest areas, walks and field trips.

Keywords: interests, nature, ecology, environmental protection, disability, education